

Г. В. Пристайкандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри порівняльної педагогіки та методики викладання іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто особливості розвитку та вдосконалення умінь і навичок творчого писемного мовлення майбутніх учителів іноземної мови в процесі формування їхньої професійно-орієнтованої компетентності в письмі. Зокрема, проаналізовано зміст поняття «творче писемне мовлення» і з'ясовано його місце в структурі компетентності в письмі. Уточнено види творчих робіт, серед яких – казки, оповідання, есе, новели, вірші, тексти пісень, реклама тощо. Окреслено ознаки творчого писемного мовлення, а саме: існування персонажів, сюжету, проблематики; дотримання відповідної структури та належного художнього оформлення; застосування ігрової форми; творчий характер, який уможливує самовираження через висловлювання своїх почуттів та застосування уяви. Зазначено, що формування навичок творчого писемного мовлення студентів-філологів відбувається шляхом поєднання колективної та індивідуальної форм навчання. Схарактеризовано активні форми й методи навчання та стратегії навчання в співробітництві, які ефективні в процесі вдосконалення вмінь у всіх видах мовленнєвої діяльності і таким чином сприяють досягненню належної практичної мовної підготовки, а також покращують загальнонавчальні вміння і навички. Крім того, описано переваги технології розвитку критичного мислення як сукупності дієвих прийомів у процесі розвитку творчого писемного мовлення. Описано застосування інтегрованого підходу щодо оволодіння вміннями створювати письмовий текст творчого характеру, який охоплює позитивні аспекти структурно орієнтованого, процесуального та жанрового. До того ж деталізовано послідовність етапів створення тексту: вступний (коригується вихідний рівень володіння писемним мовленням) → організаційний (враховується предметний зміст і особливості композиції) → лінгвістична реалізація (увагу зосереджено на мовних і позамовних особливостях тексту) → редагування (самостійне чи колективне вдосконалення написаного). З'ясовано структуру поняття «творче писемне мовлення», яка містить чотири елементи: змістова наповненість твору, текстологічний, лінгвістичний і технічний компоненти. Наукова новизна результатів полягає в детальній характеристиці особливостей застосування технології навчання творчого писемного мовлення в процесі формування письмової компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, а їхня практична значущість – у можливості застосування результатів дослідження в процесі викладання іноземної мови в ЗВО.

Ключові слова: творче писемне мовлення, письмове висловлювання, навчання в співробітництві, критичне мислення, іншомовна компетентність у письмі, вища школа.

Постановка проблеми. Сучасні реформи в освіті детермінують зміни підходів до професійної підготовки фахівців у вищій школі. Важливим для студента стає набуття ключових компетентностей освіти впродовж усього життя, зокрема здатність спілкуватися іноземними мовами. У структурі комунікативної компетентності студента-філолога письмо як продуктивний вид навчальної діяльності займає чільне місце. Ціль навчання писемного мовлення у ЗВО – створення власного тексту згідно з комунікативним завданням. Як слушно зазначає Т. Хедж, продуктивне комунікативне писемне мовлення варто систематизувати згідно з призначенням і сферою вжитку [1, с. 112–113]: 1) академічне писемне мовлення, яке включає конспекти, анотації, есе, доповіді; 2) соціальне писемне мовлення, що включає листи, запрошення, співчуття, подяки привітання, телефонні повідомлення; 3) особисте писемне мовлення, що включає щоденники, списки

покупок, речей для подорожі, нагадування, адреси, рецепти; 4) професійне писемне мовлення, що включає контракти, протоколи, ділові листи, порядок денний, доповідні записки, договори, рекламні оголошення, плакати, інструкції, виступи, технічні характеристики; 5) офіційне/ділове писемне мовлення, що включає листи-запити, листи-скарги, анкети, заяви на роботу, автобіографії; 6) креативне писемне мовлення, що включає вірші, оповідання, римівки, сценарії, тексти пісень, а також журналістські есе, мемуари, літературні стилізації, новели, рекламу. Оскільки креативне, або творче, писемне мовлення зазвичай знаходиться за межами навчальної діяльності студентів, актуальним залишається з'ясування особливостей формування вмінь і навичок творчого писемного мовлення майбутнього вчителя іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування питань розвитку

творчої діяльності учнів/студентів знаходимо в низці наукових робіт українських і зарубіжних учених. Так, проблему формування письмової компетентності студентів мовних ЗВО досліджували І. Беженар, О. Борецька, Е. Васильєва, І. Ветрова, О. Гладка, Л. Калініна, С. Кожушко, К. Лазаренко, С. Николаєва, О. Пінська, О. Соловова, О. Тарнопольський. Учені І. Бьотчер, Дж. Кемерон, Л. ЛаБрант, М. Марксберрі, Г. Поммерін, П. Портманн, Г. Ріко, А. Серетні, Дж. Ямагачи висвітлили способи й підходи щодо навчання творчого писемного мовлення. Зокрема, в дослідженні І. Ветрової окреслено роль креативного письма як засобу самоаналізу та розвитку навичок самостійної роботи студентів при створенні тексту та розвитку їхньої педагогічної компетентності [2, с. 129]. У своїй науковій розвідці О. Гладка зазначає, що технологія креативного письма дає змогу перетворити освітній простір на творчий, а цілеспрямована робота з розвитку умінь креативного письма на заняттях з іноземної мови впливає на розвиток мислення й фантазії, стимулює творчий підхід до виконання завдань [3, с. 425]. Способи реалізації технології креативного письма різні: Г. Кривчикова [4, с. 5] доводить доцільність інтерактивного навчання англійського писемного мовлення в груповій та парній роботі; І. Беженар переконує у важливості розробки мовного портфеля для навчання майбутніх філологів англійського писемного мовлення [5, с. 20].

Мета статті – розкрити особливості застосування технології навчання творчого писемного мовлення в процесі формування письмової компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Досягнення визначеної мети передбачає вирішення таких завдань: 1) уточнити зміст поняття «творче писемне мовлення» й окреслити його ознаки; 2) схарактеризувати сучасні інтерактивні технології навчання творчого писемного мовлення студентів-філологів; 3) з'ясувати продуктивний підхід щодо оволодіння умінь творчого писемного мовлення та встановити його компоненти.

Виклад основного матеріалу. З'ясуємо значення двох термінів – «творчість» та «креативність». У педагогіку ці лексеми ввійшли з понятійного апарату психології і набули додаткових характеристик. Порівняймо, креативність із погляду психології – це інакодумання, схильність до руйнування стереотипів, творча спрямованість індивіда. Зокрема, В. Роменець вважає, що творчість – це виробництво певного оригінального продукту для комунікативної мети [6, с. 121], Я. Пономарьов вважає творчість механізмом розвитку [7, с. 13–17], Р. Солсо розглядає творчість як когнітивну діяльність [8, с. 363–365]. Натомість сучасні педагоги додають, що креативність – це продуктивна діяльність, результатом якої стають якісно нові цінності суспільного значення – мате-

ріальні та/або духовні [9, с. 326]. В «Енциклопедії освіти» креативність пояснюють як творчі здібності особистості, які виявляються в її діяльності, мисленні, почуттях [10, с. 83–84]. Як бачимо, слова «продуктивна діяльність», «творчі здібності», «креативність» – це поняття, що пояснюють одне одного. Тому в нашій роботі дотримуємося думки, що творчість і креативність – синонімічні й взаємозамінні слова, а творче писемне мовлення (далі – ТПМ) трактуємо як особливий вид писемного мовлення.

Як засвідчив аналіз наукової літератури, ТПМ охоплює такі види творчих робіт, які спонукають до оригінальності мислення, самоствердження, звернення до уяви. Його оповідальна форма викладу передбачає створення головних героїв / персонажів і їхній розвиток, із використанням при цьому різних засобів виразності. До ТПМ належать різні письмові завдання: колективне та індивідуальне написання казок, оповідань, есе, історій, листів від імені якогось літературного героя, відомої людини чи тварини/предмета. Сюди також зараховують відновлення початку чи кінця історії, реконструкцію діалогу за окремими репліками, відповідь на лист листом / електронним повідомленням / телефонною розмовою, складання оповідань із використанням поданих мовних одиниць, кластерів, мозкового штурму, діаграми зв'язків, методів асоціацій, шести капелюхів чи емпатії.

Услід за І. Бьотчер [11, с. 71], головними ознаками ТПМ вважаємо: 1) існування персонажів, сюжету, проблематики, відповідної структури й належного художнього оформлення; 2) приналежність до продуктивного характеру письма, що робить можливим його застосування у процесі вивчення різних тем та на різних етапах володіння іноземної мови; 3) ігрова форма застосування; 4) використання різних за формою і значенням мовних одиниць; 5) письмовий виклад; 6) творчий характер; 7) можливість самовираження та висловлення своїх почуттів та емоцій; 8) застосування уяви.

Варто зазначити, що навчання ТПМ відбувається в межах діяльнісного підходу, кінцевою метою якого є створення студентом тексту на основі його творчої діяльності. Але щоб досягти зазначеної мети, передусім треба опанувати основні навички писемного мовлення (далі – ПМ): техніку письма (графіку й орфографію), уміння створювати композиційно цілісні письмові повідомлення (опис, розповідь, розмірковування) та навички редагування. Іншими словами, щоб сформувати навички ТПМ, потрібна база – вдосконалені комунікативні вміння ПМ. Крім того, розвиток умінь й навичок ТПМ студента залежить від особливостей вияву його продуктивного мислення, а саме: його психологічних і пізнавальних характеристик, комунікативних і мовних переваг.

Формування навичок ТПМ передбачає дві форми навчання – колективну та індивідуальну. Навчання в співробітництві дозволяє студентам працювати разом над створенням тексту, обмінюючись думками й узгоджено аналізуючи помилки один одного. Взаєморегування сприяє вмінню критикувати аргументовано і водночас належно сприймати критику. До того ж, навчаючись колективно, студенти вчаться взаємоповаги, відповідальності й організації власної діяльності. Поступовий перехід до самостійної роботи забезпечує індивідуальна форма навчання. На цьому етапі студент самостійно добирає стратегії відбору, організації матеріалу, створення й коригування написаного тексту. Важливого значення набуває організація викладачем навчального процесу з використанням нових педагогічних технологій та методів.

Зокрема, на заняттях з англійської мови результативними є такі інтерактивні технології, як навчання в робочій групі, *дерево рішень*, *круглий стіл*, *аналіз ситуацій*, інтерв'ю, дослідницька робота, кейс-метод і метод проєктів. Наприклад, технологія *круглий стіл* залучає до бесіди усіх студентів групи. Викладач заздалегідь готує проблемну ситуацію/питання, а завдання учасників – обговорити її. Для цього здійснюється чимала підготовча робота: збір необхідної інформації, її аналіз і синтез, пошук оптимальних шляхів вирішення. Кожен студент робить власний внесок у вирішення аналізованої проблеми.

У процесі формування й розвитку навичок ТПМ також варто застосовувати технологію розвитку критичного мислення, яка охоплює такі дієві методичні прийоми, як «*Mind-map*», «*Spider Map*», «*Clustering*», «*Cinquan*», «*Прес*», «*Storytelling*», «*Взаємоопитування*» та ін. Скажімо, «*Cinquan*» (від фр. *cinq* – п'ять) передбачає складання вірша з п'яти рядків за такими правилами: у першому рядку записують одне слово – тема вірша (іменник/займенник); у другому рядку додаємо два означення до нашої теми (прикметник/дієприкметник); третій рядок – відповідно, три слова, які описують дію в межах зазначеної теми (дієслова); у четвертому рядку пишемо чотири слова, які відображають наші почуття до теми; п'ятий рядок – висновок, синонім першого слова. Сінквейн загострює пізнавальну активність студентів як під час роботи в парах, так і самостійно. Наведемо приклад:

Music

Powerful, emotional

Helping, healing, entertaining

It affects our emotions

Magic

Погоджуємося з думкою М. Рінволукрі [12], що використання методичного прийому складання оповідання «*Storytelling*» та його варіацій є потужним джерелом розвитку креативного письма. Його

суть у тому, що студенти допомагають викладачеві, доповнюючи речення чи історію на власний розсуд. Вони створюють свій варіант оповідання, зважаючи на грамотність. Варіантом цього прийому є «*Sandwich story*»: викладач диктує групі перші речення оповідання, потім студенти письмово самостійно доповнюють деталі. Варто зазначити, що викладач дотримується канви розповіді, диктуючи ключові моменти, проте кожен студент опрацьовує цю історію по-своєму.

Застосовуючи сучасні педагогічні технології в процесі навчання ТПМ, викладач досягає важливої мети: монологічні методи пояснення навчальної інформації замінено діалогом педагога з студентами та студентів між собою. Це, безумовно, сприяє підвищенню якості знань та розвитку комунікативної професійно орієнтованої компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Досвід роботи у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка доводить ефективність інтегративного підходу під час навчання студентів ТПМ [13, с. 106]. Модель створення тексту відповідно до інтегрованого підходу така: 1) на вступному етапі коригується вихідний рівень володіння ПМ; 2) на етапі організації враховується предметний зміст і особливості композиції; 3) на етапі лінгвістичної реалізації увагу зосереджено на мовних і позамовних особливостях тексту, в т. ч. жанрових; 4) на етапі редагування відбувається індивідуальне чи групове вдосконалення написаного.

Підготовка до написання передбачає ретельне планування письмового повідомлення. Для цього потрібно бути вмотивованим, зрозуміти комунікативне завдання, продумати шляхи його виконання, здійснити пошук необхідної інформації. Можливе колективне (групове, командне) продукування та впорядкування ідей. Як результат – написання плану висловлювання у формі тез, запитань, ключових слів чи семантичного поля. Викладач може запропонувати методичні прийоми *мозкового штурму*, *швидкісного письма* (заснований на асоціаціях), *створення нотаток*, *інформаційної картки*. Приклад: *Imagine that you are a tour guide. You are a travel brochure about Drohobych. Discuss in a group which sections it should contain and in what order: the town history, main streets, the places of interest, and the outstanding people associated with Drohobych.*

Написання чернетки – це написання першого варіанта тексту: формулювання речень, вибір відповідних граматичних форм. Можна застосувати прийом *using the writing space* (використання вільного місця на листку паперу). Студентів просять залишати трохи вільного місця на полях та між реченнями, щоб за потреби виправити помилку чи додати ідею. Ефективним на цьому етапі є також прийом *keep going* (безперервне письмо).

Його суть – заохочувати студентів продовжувати писати, не відволікаючись на труднощі при доборі лексики чи граматичного оформлення. Ці проблеми можна зафіксувати, залишивши пусте місце чи поставивши знак питання. Головне – дописати всю роботу, не втративши сконцентрованість.

Наступний етап – редагування шляхом само- або взаємоперевірки. Викладач за потреби пропонує ідеї для вдосконалення тексту. Дієві методичні прийоми:

- *отримувач*: студент уявляє себе адресатом повідомлення й критично оцінює відповідність створеного ним тексту до умови завдання й повноту викладу;

- *проговорювання вголос*: оскільки автор «звикає» до написаного ним повідомлення, рекомендують перед етапом редагування перепочити хвилину, а потім, корегуючи текст, проговорювати його вголос;

- *взаємоперевірка*: студенти працюють у парі або групі. Обмінюючись написаним, вони підкреслюють те місце, яке, на їхню думку, не відповідає критеріям редагування.

На етапі підготовки до презентації студенти створюють остаточний варіант і представляють його. Викладач оцінює, здійснюється відбір найкращої роботи. Критеріями контролю можуть слугувати такі параметри: відповідність змісту комунікативній ситуації, оригінальність ідеї, інформаційна насиченість, логічність викладу та його композиційно-структурна цілісність, висловлювання авторської думки та грамотність.

Проаналізований матеріал дав змогу зробити висновок про складники, які входять у поняття *творче писемне мовлення* студента-філолога. Отже, до структури ТПМ належать: 1) змістова наповненість твору, а саме відображення фактичної інформації через власне ставлення й досвід; 2) текстологічний компонент, тобто знання про унікальну структуру текстів різних стилів та жанрів; 3) лінгвістичний компонент, зокрема знання про мовну норму при виборі лексико-граматичних і пунктуаційних засобів відповідно до комунікативного завдання; 4) технічний компонент, який охоплює знання про орфографічні норми та правила оформлення текстів різних жанрів.

Висновки і пропозиції. Отже, застосування технології навчання творчого писемного мовлення в процесі формування письмової компетентності майбутнього вчителя іноземної мови відповідає викликам сучасного суспільства та світовим стандартам. До головних ознак ТПМ належать сформовані мовленнєві навички студентів, уміння логічно конструювати усні та письмові висловлювання творчого характеру, розвиток мисленнєвих процесів, уміння аналізувати, піддавати критиці та робити самостійні висновки. Формування та розвиток умінь і навичок ТПМ здійснюють шляхом

двох взаємодоповнюючих форм навчання – колективної та самостійної. Сучасні освітні технології й прийоми, зокрема навчання в співробітництві й критичного мислення, створюють сприятливі умови для підвищення мотивації щодо вивчення іноземної мови, можливості перетворення освітнього простору на творчий, спонукають до пошуку нового, творчого підходу до вирішення завдань. Інтегративний підхід до процесу навчання ТПМ дає змогу ефективно навчати студентів на основі їхнього життєвого досвіду. Перспективами подальших досліджень вважаємо укладання системи вправ і завдань для розвитку і вдосконалення навичок творчого писемного мовлення майбутніх вчителів-філологів.

Список використаної літератури:

1. Hedge T. *Writing*. Oxford : Oxford University Press, 1988. 166 p.
2. Ветрова І.М. Роль креативного письма у навчанні англійської мови студентів педагогічних університетів. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2014. Вип. 10. С. 127–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_10_38 (дата звернення: 18.06.2021).
3. Гладка О. Розвиток умінь креативного письма на заняттях з іноземної мови. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : Видавець Лисенко В.Ф., 2015. Вип. 136. С. 424–429.
4. Кривчикова Г.Ф. Методика інтерактивного навчання писемного мовлення майбутніх учителів англійської мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2005. 22 с.
5. Беженар І.В. Методика навчання майбутніх філологів англійського писемного мовлення з використанням мовного портфеля : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Запоріжжя, 2012. 221 с.
6. Роменець В.А. Психологія творчості : навч. посібник. Київ : Либідь, 2001. 288 с.
7. Пономарев Я.А. К теории психологического механизма творчества *Психология творчества* / под ред. Я.А. Пономарева. Москва : Наука, 1990. С. 13–37.
8. Солсо Р.Л. Когнитивная психология / пер. с англ. С. Комаров. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 588 с.
9. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ : Либідь, 1997. 373с.
10. *Енциклопедія освіти* / за ред. В.Г. Кременя. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. 1040 с.
11. Böttcher I. *Kreatives Schreiben*. Cornelsen Verlag Scriptor GmbH and Co. KG Berlin, 1999. URL: <https://www.researchgate.net/>

- publication/270254486_Kreatives_Schreiben_Grundlagen_und_Methoden_Beispiele_fur_Facher_und_Projekte_Schreibecke_und_Dokumentation (дата звернення: 05.06.2021).
12. Rinvolucri M. Story telling: the language teacher's oldest technique. British Council, 2009.
13. Москалець О.О. Етапи навчання іншомовного писемного мовлення як засобу спілкування. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* 2012. № 6. С. 104–107.
-

Prystai H. Peculiarities of formation of creative writing of the future foreign language teacher

The article provides the analysis of the peculiarities of the development and improvement of skills and abilities of creative writing of future foreign language teachers in the process of formation of their professionally oriented writing competence. In particular, the meaning of the concept of "creative writing" is analyzed and its place in the structure of writing competence is clarified. The present study specifies the types of creative works, including fairy tales, stories, essays, short stories, poems, lyrics, advertising, etc. This paper clarifies the features of creative writing, particularly the existence of characters, plot, issues; compliance with the appropriate structure; application of the game form; the presence of creativity. The latter provides students with an opportunity for self-expression through their feelings and the use of imagination. It is indicated that the formation of creative writing skills of students of philology is developed through a combination of collective and individual forms of learning. Active forms and methods of learning in cooperation are characterized. They are proved to be effective while improving writing, reading, listening and speaking skills and thus contribute to the achievement of proper practical language training, as well as improve general learning skills. In addition, the advantages of the technology of development of critical thinking as a set of effective techniques in the development of creative writing are described. The application of an integrated approach (which covers the positive aspects of structural-oriented, procedural and genre approaches) to mastering the creative writing skills is described. In addition, the sequence of stages of text creation is detailed: introductory (adjusts the initial level of mastery of written speech) → organizational (taking into account the subject content and features of the composition) → linguistic implementation (attention is focused on linguistic and extra linguistic features of the text) → editing (individual or cooperative improvement of writing). It is described the structure of the concept of "creative writing". It contains four elements: the content of the work, textual, linguistic as well as technical components. The scientific novelty of the results lies in the detailed characterization of the features of application of technology of training of creative writing in the course of writing competencies formation of the future foreign language teacher, and their practical significance consists in the possibility of applying the results of research in teaching a foreign language in the HEI.

Key words: creative writing, written expression, cooperative learning, critical thinking, foreign language writing competencies, higher education.